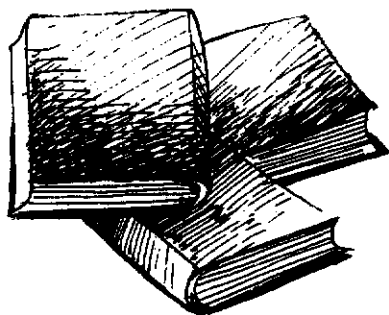

در جستجوی

«المعتمد» کراچکی

علی صدراپی خویی

علامه ابو الفتح محمد بن علی بن عثمان کراچکی، از بزرگان شیعه درسده پنجم هجری است. موقعیت او و تلاش های ارزشمندش موجب گردیده که در کتاب های اهل سنت نیز از او به عظمت یاد شود. برای نمونه، ذهبی در تاریخ الاسلام می نویسد:

ابو الفتح الکراچکی، شیخ الشیعة... و کان من فحول الرافضة، بارع فی فقههم و اصولهم، نحوی، لغوی، منجم، طیب، رحل إلى العراق ولقی الکبار کالمرتضى...^۱

و همو در سیر اعلام النبلاء می نویسد:

شیخ الرافضة و عالمهم، أبو الفتح محمد بن علی، صاحب تصانیف.^۲

و یافعی در مرآة الجنان می نویسد:

راس الشیعة، صاحب التصانیف، کان نحوياً، لغویاً، منجماً، طیباً، متکلماً،

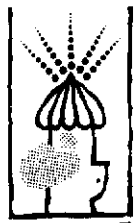
من کبار اصحاب الشریف المرتضى.^۳

۱. تاریخ الاسلام، ص ۲۳۶.

۲. سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۱۲۱.

۳. مرآة الجنان، ج ۳، ص ۷۰. برای اطلاع بیشتر، ر.ک: مجله تراثنا، ش ۴۳-۴۴، ص ۳۶۹: «مکتبه

العلامة الکراچکی»، السيد عبدالعزیز الطباطبائی.

شرح حال کراچکی در مصادر مختلف، درج شده و در این جا نیازی به تکرار آن نیست.^۴ وفات کراچکی در شهر صور لبنان، در روز جمعه دوم ربیع الثانی سال ۴۴۹ق، اتفاق افتاده است.

آثار کراچکی

فهرست آثار کراچکی به دست یکی از شاگردان وی تنظیم گردیده و در آن، تعداد ۸۵ رساله و کتاب در موضوعات: فقه، کلام، امامت، نجوم، انساب و دیگر علوم معرفتی شده، که نشان از تبحر کراچکی در علوم مختلف دارد.^۵ بعد از این فهرست، استاد محقق سید عبدالعزیز طباطبایی، نوزده اثر دیگر از آثار کراچکی شناسایی نموده که در آن فهرست، ذکر نشده اند.^۶

کراچکی و امام علی(ع)

کراچکی، اغلب حیات علمی خود را به دفاع از امامان(ع) و اثبات امامت علی(ع) و احتجاج با مخالفان در اثبات فضیلت آن حضرت، سپری نموده است و در این زمینه، چندین اثر از خود برجای گذارده است که در زیر بدانها اشاره می شود:

۱- **عدة البصیر فی حج یوم الغدیر**. این کتاب به دست ما نرسیده و شاگرد کراچکی، درباره آن نوشته است که این کتاب، مختص اثبات امامت علی(ع) در روز غدیر و مشتمل بر دو بیست برگ است. برای اطلاع بیشتر از شرح حال کراچکی، به مصادر زیر مراجعه شود: مجله تراثنا، ش ۴۳-۴۴، ص ۳۶۷-۴۰۴؛ «مکتبه العلامة الکراچکی»، السید عبدالعزیز الطباطبائی؛ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ص ۱۱۸؛ الفهرست، منتجب الدین، ش ۳۵۵؛ تاریخ الاسلام، الذهبی، ص ۲۳۶ (متوفیات سال ۴۴۹ق)؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۱۸، ص ۱۲۱؛ الوافی بالوفیات، الصفدی، ج ۴، ص ۱۳۰؛ ریاض العلماء، میرزا عبداللّه الافندی، ج ۵، ص ۱۳۹؛ کنز الفوائد، عبداللّه النعمه (مقدمه)؛ الغدیر فی التراث الاسلامی، السید عبدالعزیز الطباطبائی، ص ۹۴-۹۸؛ معجم رجال الحدیث، الخوئی، ج ۱۷، ص ۳۵۷.

۵. این فهرست، به تصحیح استاد فقیه سید عبدالعزیز طباطبایی در مجله تراثنا (ش ۴۳-۴۴، ص ۳۷۷-۳۹۵) به چاپ رسیده است.

۶. تراثنا، همان جا.

بوده است و کراچکی، آن را در شهر طرابلس، برای شیخ ابو کتائب عمّار، تألیف نموده است.

۲- التعجب فی الإمامة من اغلاط العامة.

۳- الاستبصار فی النص علی الأئمة الأطهار. از این رساله، نسخه های متعددی در

دست است و در دفتر دوم میراث حدیث شیعه، به چاپ رسیده است.

۴- معارضة الأضداد باتفاق الأعداد، در امامت.

۵- المسألة الثبانية. در اثبات فضیلت علی(ع) بر جمیع مخلوقات، جز پیامبر(ص).

۶- الانتقام ممّن غدر بأمیر المؤمنین(ع). ردّیه ای است بر ابو علی حسن بن احمد،

مشهور به ابن شادان اشعری (م ۴۲۶ق) که در کتابش به «آیه غار»، استناد نموده بود.

۷- الفاضح. در آن، خلاف ها و معصیت های کسانی را که مقام علی(ع) را به زور

غصب نموده اند، بیان کرده است.

۸- الرسالة العلویة. در اثبات فضیلت علی(ع) است. کراچکی این کتاب را برای شریف

ابو طالب نوشته است.

۹- التنبيه علی اغلاط أبي الحسين البصري. ردّی است بر یکی از فصل های کتاب

بصری با عنوان «فصل فی ذکر الإمامة».

۱۱- الإعلام بحقیقة إسلام أمير المؤمنين و اولاده الكرام.

۱۲- رسالة فی وجوب الامامة. این رساله و رساله قبلی، تماماً در ضمن کنزالفوائد

کراچکی مندرج اند.

۱۳- التفضیل.

۱۴- دلیل النص بخبر الغدير. این رساله در کنز الفوائد مندرج است و در شماره ۲۱

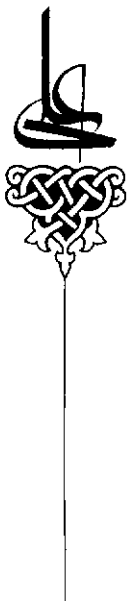
مجله ثرائنا (ویژه نامه غدیر) منتشر شده است.

۱۵- شرح الاستبصار فی النص علی الأئمة الأطهار. رساله های مذکور، آثاری است

که کراچکی در آنها درباره فضایل و اثبات امامت علی(ع) بحث نموده است.

خوش بختانه، تعداد قابل توجهی از این کتاب ها به دست ما رسیده و منتشر شده اند؛

ولی برخی از آنها فقط نامشان در کتاب ها ذکر شده است.

المعتمد فی الامامة

رساله ای که در دو سده اخیر به کراچکی نسبت داده شده، ولی در فهرست آثارش نام آن به چشم نمی خورد، «المعتمد فی الإمامة» است که در مورد آن و نسبت داشتن آن به کراچکی، توضیحاتی می آید.

این نام، اولین بار در مجموعه ای که در سده یازدهم هجری تحریر شده، عنوان گردیده است.^۷ آنچه در این جا شایان ذکر است این که اغلب مطالب این مجموعه را عالم مشهور شیعه، سید محمد بن محمد بن حسن حسینی، مشهور به ابن قاسم عینائی، در سال های ۱۰۵۷ تا ۱۰۶۰ ق، از روی دست خط شهید ثانی استنساخ نموده است. این مجموعه، مدتی در تهران در اختیار صدرالافاضل و سپس دکتر سید جلال الدین محدث ارموی و اندیشمند معاصر، سید محمد جزایری بوده و پس از آن، به کتاب خانه حضرت آیه الله گلپایگانی (ره) منتقل گردیده که به شماره سابق ۱۷۵۱ و شماره جدید ۲۹/۱۲۷، در آن کتاب خانه نگهداری می شود.

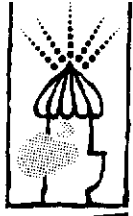
یکی از رساله های این مجموعه، رساله ای از کراچکی در فضایل علی (ع) است که آن هم از روی خط شهید ثانی تحریر شده و در صفحه اول آن به خط دیگری - که گویا خط لطفعلی صدرالافاضل است - عبارت «رسالة المعتمد فی الامامة للکراچکی»، نوشته شده است. این رساله را کتابشناس سترگ، علامه شیخ آقا بزرگ، در نزد محدث ارموی رؤیت نموده و در الذریعة از آن، چنین یاد نموده است:

المعتمد فی الامامة، للعلامة الکراچکی، أوکله: «الحمد لله الذی عم خلقه امتاناً». ألفه للشریف نقیب الطالبین فی عدة فصول. استنسخه الشهید الثانی بخطه و نقل عن خط الشهید السید محمد بن محمد بن الحسن الشهیر بابن قاسم الحسینی، فی مجموعة دونها لنفسه، و فرغ من بعض اجزائها فی جمادی الاوولی سنة ۱۰۵۹. يوجد بطهران عند السید جلال المحدث الارموی.^۸

۷. درباره این مجموعه و اهمیت آن، در مقاله دیگری توضیح داده خواهد شد. إن شاء الله!

۸. الذریعة الی تصانیف الشیعة، آقا بزرگ الطهرانی، ج ۲۱، ص ۲۱۳.

مرحوم محدث ارموی، این رساله را از روی همین نسخه تصحیح کرده و با نام «التفضیل» منتشر نموده است.

مسئله مهم آن که در فهرست آثار کراچکی - که قبلاً بدان اشاره شد -، نام کتاب، نه با عنوان «التفضیل» ذکر شده و نه با عنوان «المعتمد فی الامامة». رساله ای که در فهرست آثار کراچکی عنوان شده و با رساله موجود در نسخه یاد شده مطابقت دارد، «الرسالة العلویة» است که آن را برای شریف ابوطالب تألیف نموده است. در آغاز نسخه موجود، این رساله به «سیدنا الشریف الجلیل نقیب الطالبیین - أطال الله بقاءه و ادام علائه -» اهدا شده که گویا مراد از وی، همان شریف ابوطالب است و از آن، می توان استنباط نمود که «الرسالة العلویة» که در فهرست ذکر شده، همین رساله موجود در نسخه است که محدث ارموی، با نام «التفضیل» منتشر نموده است.

اما در این که رساله «التفضیل» - که متآخران به کراچکی نسبت داده اند^۹ - همین رساله ای باشد که اخیراً با نام «التفضیل» منتشر شده، جای تأمل و تردید است.

همچنین در مصادر، کتابی به نام «المعتمد فی الامامة»، جزو آثار کراچکی یاد نشده است. تنها دلیل بر وجود این رساله، نوشته صفحه اول نسخه پیش گفته است که به خط جدید است و هیچ نشانه ای از متن رساله یا گفته های کتابشناسان، آن را تأیید نمی کند.

اخیراً نسخه ای از کتابی به نام «ابطال شبه المتأولین لنص ولایة امیر المؤمنین»^{۱۰} به دست نگارنده رسیده است. این نسخه، در سال ۱۱۴۹ ق، استنساخ شده و در بخشی از آن، چنین آمده است:

روی فی کتاب «المعتمد»، قال: روی ابوالاسود الدؤلی عن ابن عباس، قال: کنت

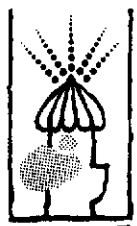
اماشی عمر بن الخطاب فی بعض سکه المدينة یده فی یدی، اذ قال لی: «یا ابن

۹. اولین بار در أمل الأمل و پس از آن در ریاض العلماء و لؤلؤة البحرین و روضات الجنات و الذریعة، نام این کتاب ذکر شده و به کراچکی نسبت داده شده است.

۱۰. این رساله، به دست فاضل ارجمند محمد کاظم محمودی، تصحیح شده و به یاری خدا به زودی در

دفتر ششم میراث حدیث شیعه، منتشر خواهد شد.

عباس! ما اظنّ بصاحبك إلا مظلوماً» - یعنی علیاً علیه السلام... فقلت فی نفسی: «اللّه لیسعفتی بها»، فقلت: «یا امیر المؤمنین! ادّإلیه ظلامته!». فانزعز یده فمضی و هو یهمهم، ثم وقف فلحقته، فقال: «یا ابن عباس! ما اظنّ القوم منعمهم من صاحبك إلا أنّهم استصغروه». فقلت فی نفسی: «هذه شرٌّ من الاولى!»، فقلت: «یا امیر المؤمنین! ما استصغره اللّه حین امره بأخذ سورة "براءة" من ابی بکر فیؤدبها!». فسکت. ۱۱

این حکایت که از «المعتمد» نقل شده، در رسالهٔ پیش گفته که در اوّل آن، نام «المعتمد» نوشته شده و با نام «التفضیل» منتشر شده است، موجود نیست و می توان یقین کرد که رساله ای به نام «المعتمد» در بیان امامت علی (ع) موجود بوده و شاید هم اکنون نیز نسخه هایی از آن، موجود باشد؛ ولی شناسایی نشده است که مطلب بالا از آن کتاب نقل شده است. اما این که «المعتمد» از تألیفات کراجکی باشد، مورد تردید است.

نتیجه

- ۱- کراجکی، رساله ای در اثبات فضیلت علی (ع) به نام «الرسالة العلویة» داشته که با نام التفضیل، منتشر شده است.
- ۲- رساله ای با نام «التفضیل»، از سدهٔ یازدهم هجری به بعد، به کراجکی نسبت داده شده؛ ولی معلوم نیست که مقصود از آن، همین کتابی است که به همین نام منتشر شده، یا رساله دیگری منظور بوده است.
- ۳- در آغاز یکی از نسخه های «الرسالة العلویة» کراجکی، نام آن «المعتمد فی الامامة» نوشته شده و از روی همین نوشته، در مصادر بعدی، کتابی با این نام از کراجکی یاد شده، که درست نیست و نسخهٔ مورد نظر، همان «الرسالة العلویة» است که ذکر گردید.
- ۴- کتابی با نام «المعتمد» در موضوع امامت موجود بوده و مطلبی از آن در کتاب «ابطال شبه المتأوکین» نقل شده که این مطلب، در رسالهٔ کراجکی که در عنوان آن «المعتمد» نوشته شده، به چشم نمی خورد و لذا این که مؤلف کتاب «المعتمد»، کراجکی باشد، مورد تردید است.

